

Eergerelateerd geweld: een culturele praktijk?

Sophie Withaecx & Gily Coene

Het fenomeen eergerelateerd geweld (EG) kan de laatste jaren op toenemende belangstelling rekenen. Volgens de Verenigde Naties zouden jaarlijks minstens 5000 eremoorden gepleegd worden, verspreid over diverse landen. In verschillende Europese landen kwam EG in het middelpunt van de belangstelling te staan na enkele sterk gemediatiseerde eremoorden op meisjes in migrantengemeenschappen¹, wat de aanleiding vormde tot publieke debatten en tot het ontwikkelen van een specifiek beleid rond EG. (Begikhani, Gill, & Hague, 2010; Korteweg & Yurdakul, 2010)

In België is EG vooralsnog een relatief onbekend en weinig onderzocht fenomeen, dat onder de aandacht kwam met de moorden op Sadia Sheikh in 2007 en Amritpal Kaur in 2011.² Deze cases werpen belangrijke vragen op betreffende de aard en het voorkomen van EG in België. Hieronder gaan we dieper in op wat EG inhoudt en hoe het kan worden verklaard.

Sophie Withaecx

is Master in Afrikaanse Talen en Culturen, en ook in Internationale Politiek. Van 2002 tot 2008 werkte ze bij IVCA (Intercultureel Vrouwencentrum Antwerpen), als projectmedewerker en later als coördinator. Sinds 2009 is ze als onderzoeksmedewerkster verbonden aan RHEA – Centrum voor Gender en Diversiteit van de VUB, waar ze werkzaam is aan een doctoraatsonderzoek rond eergerelateerd geweld in Vlaanderen.

Prof. Dr. Gily Coene

is docente aan de VUB, waar ze verbonden is aan de Vakgroep Wijsbegeerte en Moraalwetenschappen en aan de Vakgroep Politieke Wetenschappen. Ze maakt eveneens deel uit van RHEA en doceert het vak "Inleiding tot de Vrouwen- en Genderstudies". De voorbije jaren verrichte ze onderzoek en publiceerde ze over diverse thema's met betrekking tot gender, migratie en culturele diversiteit. Als promotor begeleidt ze momenteel het hierboven vermelde doctoraatsonderzoek. Daarnaast is ze als coördinator en (co-)promotor betrokken bij diverse andere onderzoeksprojecten, zowel nationaal als internationaal, rond o.a. eergerelateerd geweld, gedwongen huwelijken en reproductieve gezondheid.

Wat te verstaan onder eergerelateerd geweld ?

EG wordt doorgaans in verband gebracht met de noties van 'eer' en 'schaamte', die centraal staan in het bepalen van gewenste genderrollen, voornamelijk op gebied van seksualiteit en relatievorming. Meisjes en vrouwen dienen de eer uit te dragen door hun seksuele reputatie op geen enkele manier in opspraak te brengen, terwijl jongens en mannen veeleer de seksuele eer van de familieleden behoren te verdedigen. Onder EG worden dan diverse vormen van geweld begrepen die worden gebruikt om de eer te beschermen, eerschendingen te voorkomen of geschonden eer te zuiveren. Dit kan leiden tot strikte controle op het gedrag van meisjes en vrouwen en het gebruik van emotioneel en fysiek geweld, met als uiterste uitingsvorm eremoord. Maar ook andere praktijken, zoals gedwongen huwelijken en maagdenvliesherstellingen kunnen uitingsvormen zijn van EG (Akpınar, 2003; Sen, 2005).

In Nederland wordt vaak teruggegrepen naar de volgende definitie:

EG is elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit in een reactie op een (dreiging van) schending van de eer van een man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te geraken.” (Ferwerda & Van Leiden, 2005)

Een alternatieve omschrijving vinden we bij Sen:

“Crimes of honour are actions that remove from a collectivity the stain of dishonor, both gendered and locally defined, through the use of emotional, social or physical coercion over a person whose actual or imputed actions have brought that dishonor; physical force may involve killing the transgressor of the code of honour.” (Sen 2005)

In deze definities worden een aantal specifieke kenmerken benadrukt, namelijk:

- het gedrag van één persoon heeft een weerslag op de eer van een collectieve eenheid (familie of bredere gemeenschap)

- de functie is het voorkomen of bestraffen van eerschending
- meerdere daders kunnen betrokken zijn bij het uitoefenen van geweld

Waar deze definities zich eerder genderneutraal opstellen, benadrukken andere auteurs dat EG in de eerste plaats beschouwd moet worden als een vorm van *violence against women* – geweld gericht tegen vrouwen omwille van hun vrouw-zijn of dat vrouwen disproportioneel treft – omdat EG er toch vooral op gericht is om de vrouwelijke seksualiteit te controleren (Coomaraswamy, 2005).

De wijze waarop men het probleem definieert heeft een belangrijke invloed op de verklaringen en de aanpak van het fenomeen. Hieronder gaan we dieper in op verschillende perspectieven en verklaringsgronden.

Universeel patriarchaal geweld of culturele praktijk?

Onderzoek wijst op drie belangrijke trends in de manier waarop EG wordt geconceptualiseerd (Korteweg & Yurdakul, 2010).

In een eerste perspectief wordt cultuur gezien als de belangrijkste verklaring voor EG: hierbij wordt dikwijls een link gelegd met de islam en wordt EG voorgesteld als het gevolg van de patriarchale waarden en normen die door immigranten in Europa worden geïmporteerd (Fisk, 2010). Het cultuurbegrip dat in dergelijke verklaringen wordt aangewend is echter voor heel wat discussie vatbaar (Hellgren & Hobson, 2008). 'Cultuur' wordt daarin voorgesteld als een autonoom geheel van betekenisgeving en als synoniem aan groepsidentiteit: er wordt verondersteld dat de leden van een 'cultuur' op dezelfde wijze denken en handelen, en dat 'culturen' aanzienlijk van elkaar verschillen (Benhabib, 2002). Een dergelijk culturalistisch perspectief trekt onoverbrugbare grenzen tussen een modern, Europees 'wij' en een traditioneel niet-Westers 'zij'. Het leidt ertoe dat eergerelateerd of intrafamiliaal geweld dat zich voordoet in migrantengroepen, per definitie gekoppeld wordt aan "cultuur", terwijl dit in andere gevallen wordt toegedicht aan individuele en psychologische factoren (Reddy, 2008). Een dergelijke visie leidt ook tot stereotypingen van mannen uit migranten- of moslimgemeenschappen als autoritair, patriarchaal en per definitie vrouwonvriendelijk. Meisjes en vrouwen worden dan vooral voorgesteld als passieve slachtoffers van een patriarchale cultuur, of als heldinnen die gevangen zitten tussen twee culturen en hun voorkeur voor een 'westerse' levensstijl bestraft zien met geweld (Ewing, 2006). Een dergelijke visie kan impliceren dat de aanpak en bestrijding van EG wordt begrepen in termen van culturele aanpassing van migranten aan de 'westerse' waarden en normen. Dit leidt niet alleen tot een grote weerstand en wantrouwen bij migrantengemeenschappen, maar toont zich ook ongevoelig voor de identiteit en wensen van slachtoffers: het afwijzen van geweld en onderdrukking binnen hun gemeenschap

pen betekent voor deze laatste immers niet noodzakelijk het verwerpen van hun culturele identiteit (Anitha & Gill, 2009). Cultuurrelativistische benaderingen kunnen dan weer uitmonden in non-interventie wanneer men meent dat men niet het recht heeft om te oordelen over niet-westerse culturele praktijken (Meetoo & Mirza, 2007; Van Asperen, 2005).

Tegenover deze benadering staat een perspectief dat EG kaders als een uitingvorm van universele patriarchale machtsverhoudingen: eremoorden verschillen in deze optiek niet fundamenteel van bijvoorbeeld 'passionele' moorden in het Westen (Hellgren & Hobson, 2008). Problematisch aan deze benadering is echter dat het culturele aspecten minimaliseert zodat de specificiteit van EG onvoldoende wordt erkend. Een dergelijke 'cultuurblindheid' kan ertoe leiden dat er geen beleid rond EG wordt gevoerd en dat slachtoffers niet de gepaste ondersteuning krijgen (Korteweg & Yurdakul, 2010). Het is immers belangrijk dat slachtoffers als volwaardige personen worden benaderd, met respect voor hun culturele identiteit (Phillips, 2007).

De culturele aspecten van EG dienen met andere woorden niet ontkend of genegeerd te worden. Wel is het belangrijk om niet in de valkuilen van een culturalistisch perspectief te vervallen, waarbij aan cultuur een gefixeerde betekenis en een deterministische invloed op het gedrag van individuen wordt toebedeeld. Zo blijkt immers dat concepten als 'eer' en 'schaamte' door mannen en vrouwen op verschillende manieren geïnterpreteerd worden en dat 'eer' ook positieve betekenissen kan omvatten zoals eerlijkheid, zelfrespect en respect voor anderen. Bovendien gedragen individuen zich niet altijd zoals verwacht wordt volgens de dominante genderideologie of culturele opvattingen (Lindisfarne, 1994). Cultuur is immers een dynamisch en flexibel gegeven en individuele personen kunnen meervoudige betekenissen geven aan culturele concepten (Ewing, 2006; Phillips, 2007).

Slachtoffers eremoorden

Vanuit een intersectioneel denkkader (Crenshaw, 1991) ontstaat een context-gevoelig perspectief waarin EG wordt begrepen als een specifieke manifestatie van gendergerelateerd geweld die, in het geval van migrantengemeenschappen, beïnvloed wordt door de beleving van de migratie zelf, de maatschappelijke positie en de socio-politieke context van het gastland. Racisme, discriminatie en socio-economische achterstelling bijvoorbeeld dragen vaak bij tot een teruggrijpen naar conservatieve en misogynie interpretaties van cultuur. De culturele identiteit wordt in dergelijke contexten dikwijls geherdefinieerd als een bron van status en waardering. Genderspecifieke machtsverhoudingen en opvattingen van mannelijkheid en vrouwelijkheid worden benadrukt als een reactie op de ondergeschikte positie die men inneemt in de samenleving (Coene & Longman, 2005). Vanuit dit perspectief benadrukt men dan ook dat patriarchale opvattingen wel degelijk van binnenuit in vraag kunnen worden gesteld, maar dat dit gepaard moet gaan met een beleid dat het kader creëert waarin migranten en minderheden de kans krijgen om zich te ontplooien en zich aanvaard te voelen (Korteweg & Yurdakul, 2010).

Eergerelateerd geweld in Vlaanderen: perspectieven van hulpverleners

Op basis van een verkennend onderzoek onder hulpverleners in Vlaanderen kunnen we vaststellen dat eergerelateerd geweld geen onbekend fenomeen is en dat er verschillende vormen van geweld onder deze noemer geplaagd worden.³ Voorbeelden van geweld waarbij het behoud van familie-eer een rol lijkt te spelen zijn o.a. een strikte controle op het gedrag en de activiteiten van vrouwen en meisjes, het verstoten van jongeren uit de familie wegens ongewenste partners of homoseksualiteit, of het onder druk zetten van jongeren om te huwen met een door de ouders voorgestelde partner. In de interviews met 27 hulpverleners kunnen we de hierboven toegelichte perspectieven terugvinden. Sommige respondenten zagen EG als diep verweven met cultuur, eerder dan met godsdienst:

"Het heeft niet te maken met de religie. Maar wel met een etnisch-culturele situatie. Met een cultuur van waarden, normen die dan door een gemeenschap en een subcultuur worden overgedragen, en waarvan men zegt dat men er zo naar moet leven." (gemeenteambtenaar diversiteit)

Respondenten die de culturele verankering van EG centraal stelden zagen de toekomst eerder pessimistisch, aangezien ze meenden dat waarden en normen zeer moeilijk te wijzigen zijn. Daar waar men desondanks respect voor deze andere waarden wilde opbrengen, stelde zich het dilemma of men wel het recht mag hebben om te oordelen over andere gebruiken:

Ik vind dat wel heel moeilijk. In hoeverre moeten we daarin meegaan, in wat dat er leeft in die cultuur, en waar moeten wij, als Vlaamse maatschappij zeggen van "sorry, maar dit kan niet meer". Vind ik heel moeilijk. (lerares Nederlands)

Soms werd door respondenten de klemtoon gelegd op de overeenkomsten met huiselijk geweld in Belgische gezinnen. EG werd dan gezien als niet fundamenteel verschillend van andere vormen van intrafamiliaal geweld. Hoewel de redenen die daders inroepen kunnen verschillen, werd gesuggereerd dat het voor alle individuen eerder psychologische factoren zijn die tot geweld leiden.

De gevoeligheden zijn wel wat verschillend hé, maar da's niet zo wit zwart. Een passieoord kunnen ze gemakkelijk camoufleren als eer of "ze was niet te vertrouwen". Maar je hebt hier ook mannen die heel bezitterig zijn, Belgische mannen die ook paranoïde zijn en ja, die gaan er dan een andere verklaring aan geven maar zo verschillend is dat eigenlijk niet. (intercultureel bemiddelaar)

Andere respondenten benadrukten de moeilijkheid om de oorzaken van geweld louter te reduceren tot 'cultuur' of bepaalde opvattingen van 'eer'. Zoals één respondente het stelde: *"Of eer de doorslaggevende factor is, daar heb ik in veel gevallen mijn twijfels over."* Vanuit een contextueel perspectief wezen ze dan ook op de complexiteit van de maatschappelijke problematieken waarmee hun cliënten geconfronteerd werden. Zo werd het belang van 'eer' voor een individu of familie door deze respondenten vaak verbonden met situaties van maatschappelijke achterstelling, waar migranten extra kwetsbaar voor zijn en waarin men zich aan de 'eer' gaat vastklampen om een zekere status te behouden. Het uiteenvallen van gezinnen, oorlogstrauma's, stress of werkloosheid zijn andere factoren die zouden bijdragen tot wat men het teruggrijpen naar de 'oorspronkelijke waarden' noemt.

"De situaties die ik ken zijn eigenlijk altijd van mensen die zich teruggeplooid hadden en waar er ook altijd iets scheelde aan de gezinsstructuur. Ofwel was de mama alleenstaand ofwel was de papa niet goed gezien in de omgeving. Er was altijd wel iets, een scheiding, een sterfgeval of iets dergelijks dat maakte dat men zich terugplooidde naar wat zij de oorspronkelijke waarden noemden." (jongerenbegeleider)

Tevens werd gewezen op nieuwe invullingen van 'eer', zoals het "machogedrag" van in België opgegroeide jongeren, die onder elkaar nieuwe vormen van mannelijkheid ontwikkelen onder de noemer 'eer':

"Dat zoeken naar identiteit en het niet goed weten wat het juiste mannelijke gedrag is - omdat ze eigenlijk alleen maar met de leeftijdsgroep omgaan en de traditionele waarde-overdracht van vader op zoon of van nonkel op zoon minder goed gebeurt - leidt tot een soort macho-houding. Ik noem dat een soort symboolmannelijk gedrag, men weet niet waar dat het allemaal vandaan komt." (intercultureel bemiddelaar)

Obstakels voor het aanpakken van EG werden ook gesitueerd in de aard van de hulpverlening zelf, aan het gebrek aan middelen en opvangplaatsen:

"Wat ik ontstellend vind is dat plaatsing en een veilige uitweg bieden bijna niet mogelijk is, wegens de wachtlijsten in de jeugdzorg."

Niettemin bleven culturele verschillen belangrijk in dit perspectief: opgevat als een proces van betekenisgeving, wordt erkend dat mensen kunnen verschillen in het belang dat ze hechten aan bepaalde waarden en normen, en in de manier waarop ze hun handelingen rechtvaardigen. Voor de aanpak betekent dit dat men steeds rekening moet houden met individuele variatie, en dat het bestrijden van geweld niet gereduceerd kan worden tot sensibiliseren of veranderen van culturele opvattingen, maar dat langdurige inspanningen op verschillende niveaus vereist zijn. Of, zoals één respondente het verwoordde: *"Uiteindelijk, geef die jongens een toekomst en die cinema gebeurt niet hé."*

Conclusie

Uit het voorgaande blijkt dat EG in de context van migratie een zeer complex fenomeen is dat niet gereduceerd kan worden tot een louter culturele verklaring, en ook niet kan worden gelijkgesteld aan andere vormen van geweld tegen vrouwen. Om een adequate bescherming van de mensen en vrouwenrechten en een optimale ondersteuning van slachtoffers te verzekeren, is het echter van cruciaal belang om de diverse aspecten die een rol spelen – met inbegrip van specifieke culturele factoren - te erkennen.

Terwijl culturalistische en universalistische benaderingen de facto kunnen resulteren in non-interventie, biedt het erkennen van de veranderlijkheid en culturele diversiteit mogelijkheden voor een efficiëntere en niet-stigmatiserende aanpak van EG. Door positieve interpretaties van 'eer' te erkennen en te waarderen ontstaan mogelijkheden om het gebruik van geweld en de onderdrukking van vrouwen binnen de minderheidsgroep aan te klagen en te bestrijden. Dergelijke dynamieken kunnen ondersteund worden door een beleid dat de interactie van diverse vormen van achterstelling en onderdrukking erkent en op basis daarvan de voorwaarden creëert waarin culturele diversiteit niet langer voor verdeeldheid zorgt, maar kan worden ingezet om gender- en eergerelateerd geweld te bestrijden.

BIBLIOGRAFIE

- Akpinar, A. (2003). The honour/shame complex revisited: violence against women in the migration context. *Women's Studies International Forum*, 26(5), 425-442.
- Anitha, S., & Gill, A. (2009). Coercion, Consent and the Forced Marriage Debate in the UK. *Feminist Legal Studies*, 17, 165-184.
- Begikhani, N., Gill, A., & Hague, G. (2010). *Honour-based violence (HBV) and honour-based killings in Iraqi Kurdistan and in the Kurdish diaspora in the UK*. Centre for Gender and Violence Research/Kurdish Women's Rights Watch.
- Benhabib, S. (2002). *The claims of culture. Equality and diversity in the global era*. Princeton: Princeton University Press.
- Coene, G., & Longman, C. (2005). Rechten, representatie en emancipatie van vrouwen in een multiculturele samenleving. In G. Coene & C. Longman (Red.), *Eigen emancipatie eerst? Over de rechten en representatie van vrouwen in een multiculturele samenleving* (pp. 1-27). Gent: Academia Press.
- Coomaraswamy, R. (2005). Violence against women and "crimes of honour". In L. Welchman & S. Hossein (Red.), *"Honour." Crimes, paradigms and violence against women*. London: Zed Books.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Intersectionality, identity politics and violence against women of color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299.
- Ewing, K. P. (2006). Between cinema and social work: diasporic Turkish women and the (dis)pleasures of hybridity. *Cultural Anthropology*, 21(2), 265-294.
- Ferwerda, H. B., & Van Leiden, I. (2005). *Eerwraak of eerge-relateerd geweld? Naar een werkdefinitie*. Ministerie van Justitie: WODC.
- Fisk, R. (2010). The crimewave that shames the world. *The Independent*.
- Hellgren, Z., & Hobson, B. (2008). Cultural dialogues in the good society: The case of honour killings in Sweden. *Ethnicities*, 8, 385-403.
- Korteweg, A., & Yurdakul, G. (2010). *Religion, culture and the politicization of honour-related violence*. United Nations Research Institute for Social Development.
- Lindisfarne, N. (1994). Variant masculinities, variant virginites. Rethinking "honour and shame". In A. Cornwall & N. Lindisfarne (Red.), *Dislocating masculinity: comparative ethnographies*. London: Routledge.
- Meetoo, V., & Mirza, H. S. (2007). "There is nothing 'honourable' about honour killings": Gender, violence and the limits of multiculturalism. *Women's Studies International Forum*, 30, 187-200.
- Phillips, A. (2007). *Multiculturalism without culture*. Princeton: Princeton University Press.
- Reddy, R. (2008). Gender, culture and the law: Approaches to "honour crimes" in the UK. *Feminist Legal Studies*, 16, 305-321.
- Sen, P. (2005). Crimes of honour', value and meaning. In L. Welchman & S. Hossein (Red.), *"Honour." Crimes, paradigms and violence against women*. London: Zed Books.
- Van Asperen, E. (2005). *Intercultural Communication and Ideology*. Utrecht: Pharos.

Afbeeldingen: <http://memini.co> (gedenksite voor slachtoffers van vermoorden wereldwijd)

Voetnoten

- ¹ Zo waren er in 2002 de moorden op Fadime Sahindal in Zweden en op Heshu Yones in het Verenigd Koninkrijk, beiden vermoord door hun vader, en in 2005 in Duitsland de moord op Hatun Sürücü door haar broers.
- ² Sadia werd vermoord door haar broer, waarschijnlijk met medeplichtigheid van meerdere familieleden, omdat ze zich wilde onttrekken aan een gearrangeerd huwelijk en een relatie had met een Belgische jongen. Amritpar werd door haar stiefvader vermoord tijdens een vakantie in India omdat ze wilde trouwen met een jongen van een lagere kaste.
- ³ Voor deze bevraging werden in totaal 27 diepte-interviews afgenomen bij hulpverleners uit diverse sectoren (o.a. politie, onderwijs, medische sector, integratiesector). Deze bevraging kadert in een breder doctoraatsonderzoek naar eerge-relateerd geweld in Vlaanderen. Het onderzoek onder hulpverleners was kwalitatief en explorerend van aard: het was hierbij niet de bedoeling om representativiteit na te streven, maar om diepgaand inzicht te verwerven in de ervaringen en perspectieven van de respondenten.

Afbeeldingen: [http:// memini.co](http://memini.co)

(gedenksite voor slachtoffers van vermoorden wereldwijd)